כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת ואתחנן ■ י"ג אב ה'תשע"ו ■ 17.08.2016 ■ גליון מס' 390

תפוצה לכל קהילות ישראל

שבת נחמו

מי מפחד ממשיח צדקנו

/ הרב יעקב הלוי פילבר

מסורת יהודית קדומה מספרת שביום שחרב המקדש נולד המשיח כמו שמובא בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ד): "מעשה היה ביהודי אחד שהיה חורש, נעתה פרתו לפניו, עבר עליו ערבי אחד ושמע קולה, אמר לו: יהודי, יהודי, התר פרתך והתר מחרשתך מפני שחרב בית המקדש!. נעתה הפרה שנית, אמר לו הערבי: יהודי, יהודי, קשור פרתך וקשור מחרשתך מפני שנולד מלך המשיח!" מסורת זו מלמדת אותנו שמיד עם החורבן נוצרה האופציה לגאולה, ואם כך נשאלת השאלה: אם כבר לפני כאלפים שנה נולד המשיח מדוע אין אנו זוכים להתגלותו? ואכן בשאלה זו נתחבט גם רבי יהושע בן לוי כמו שמסופר במסכת סנהדרין (צח א): רבי יהושע בן לוי מצאו לאליהו שהיה עומד בפתח מערת רשב"י, שאלו ריב"ל לאליהו: אימתי יבוא המשיח? אמר לו אליהו: לך אצלו ושאל אותו. אמר לו ריב"ל: היכן הוא נמצא? אמר לו: בפתח העיר יושב בין עניים סובלי חלאים, כולם מתירים כל פצעיהם כאחד ואח"כ חוזרים וחובשים את כולם, והמשיח מתיר אחד ומיד חובשו וכך שני ושלישי עד הסוף, וכל כך למה? מפני שאומר אולי תוך כדי חבישת הפצעים אתבקש לגאול את ישראל ולא אתעכב. הלך ריב"ל לשם ומצאו למשיח ואמר לו: שלום עליך רבי ומורי! השיב לו: שלום עליך בן לוי! שאלו ריב"ל: אימתי יבוא אדוני? השיב לו: היום! (המתין ריב"ל עד למחרת ומשיח לא בא), בא ריב"ל לאליהו ואמר לו: שיקר לי המשיח, שאמר לי היום אני בא, ולא בא. אמר לו אליהו: כך אמר לך המשיח: "היום - אם בקולו תשמעו" (תהלים צה ז).

כנראה התשובה הזו הטרידה את רבי יהושע בן לוי, שהרי אם הגאולה תלויה רק בתשובתם של ישראל, ורק אם ישמעו ישראל בקול ה' יבוא המשיח, כי אז הרי באופן תיאורטי, עלול להיות מצב שלעולם לא יבוא משיח, מפני שהחזרה בתשובה תלויה בבחירה החופשית שעליה נאמר (ברכות לג ב): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". והרי בבחירתם יכולים ישראל חלילה לא לעשות תשובה לעולם ומפני זה משיח לא יוכל להתגלות.

במצוקתו זו הלך ריב"ל לבקש תשובה לחששו בכתבי הקודש, ואז נתקל בספר ישעיה (ס ב) בפסוק: "אני ה' בעתה אחישנה", פסוק שנראה על פניו כסותר את עצמו ש"בעתה" הוא בזמנה ו"אחישנה" הוא קודם זמנה, מכאן מצא ריב"ל רמז לשני תהליכי גאולה: "זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה". ובהמשך מצא רבי יהושע בן לוי סתירה נוספת בשני כתובים ושאל: "כתיב (דניאל ז) 'וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתא' (פרש"י: "ענני שמיא" - במהירות) וכתיב (זכריה ט ט): 'עני ורוכב על החמור' (פרש"י: כעני הבא על חמור בעצלות)?" וגם כאן התשובה: "זכו - עם ענני שמיא" - במהירות. "לא זכו - עני ורוכב על החמור" - בעצלות. בפסוקים האלו מצא ריב"ל תשובה לחששו , הוא הבין שגם אם גאולתם של ישראל מתעכבת מפני שהיא תלויה בתשובה, אין זו האפשרות היחידה, אלא קיימת אפשרות נוספת והיא שהקב"ה מלכתחילה קבע זמן קצוב לגלות, וכשיגיע הזמן הזה תסתיים הגלות והקב"ה יגאל את ישראל גם אם לא יהיו ראויים לכך.

את הכלל הזה שהגאולה תבוא גם אם ישראל לא יהיו ראויים לה מוצאים אנו גם בדברי רשב"י במדרש (תנחומא בחקתי ג) האומר: "בין עושין ישראל תשובה ובין אין עושין תשובה, כיון שהגיע הקץ מיד נגאלין, שנאמר: 'אני ה' בעתה אחישנה'". וכך ניסח זאת הגר"א (מובא ב'אבן שלמה' אות קנה): "בכל דור יש קצים לפי ענין התשובה והזכויות המיוחדות לאותו הדור. אבל קץ אחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד, כמו שכתוב: 'למעני למעני אעשה', וגם בזכות אבות, וזה שאומרים: 'וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה'". האמונה בביאת המשיח היא אחת משלש עשרה עיקרי היהדות, ואין בינה לבין "המשיחיסטים" מימין ומשמאל כל דמיון. כי מה ההבדל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

עשרת הדיברות באספקלריית הדורות ובראי המשפט הישראלי
עשרת הדיברות - הבאים בתורה פעמיים, בפרשת (שמות כ, א-יד) ובפרשת ואתחנן (דברים ה, ו-יח) - הטביעו את חותמם בעולם היהדות ובתולדות העם היהודי...
המשך בעמי 2

פדיון הבן בזמנו או כיבוד אב
בפרשתנו פרשת ואתחנן (דברים ה', ט"ז) כתוב: כבד את אביך ואת אמך. ובשו"ת "משנת יוסף" לגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א...
המשך בעמי 5

שויית קיץ
האם מותר להתקלח בשבתות בעלות מזג אוויר חם ושרבי במים קרים? והאם מותר לשנות את טמפרטורת המזגן לקרה יותר כאשר המזגן דולק?...
המשך בעמי 6

סיפור לשבת

חכם רבי יצחק אלפייה זי"ע
הרב יצחק אלפייה (י"ח בשבט ה'תרל"ח - כ"ו באלול ה'תשט"ו, 1878-1955) היה רב ומקובל, יליד ארם צובא (חלאב)...
המשך בעמי 6

שביבים
■ חתונה ביום ראשון שלאחר שבת נחמו
■ נחמו את השבת
■ שתי דרכים לתיקון הנפש
המשך בעמי 8

בין "משיחיסט" למאמין בביאת המשיח? "משיחיסט" הוא אדם או קבוצה המנסים לדחוק את הקץ ולכפות את "אחרית הימים" על המציאות, אם בקמפיין של "משיח עכשיו" או בסיסמת שווא של "שלום עכשיו", כשהאחרונים עושים זאת תוך סיכון בטחונו של עם ישראל, כמו הסכמי אוסלו, חורבנו של גוש קטיף או מחשבות על ויתורים נוספים. שכל מי שתמך בהם בעיוורון, הוא בעיני "משיחיסט", גם אם הוא אקדמאי או חושב עצמו ל"נאור". לא זו ולא זו היא האמונה היהודית במשיח, עם ישראל לדורותיו יודע שבואו של המשיח תלוי, בהתנהגות שלנו, בהגשמה יום יומית, לקיים במסירות ובעקשנות את החובות המוטלות עלינו בקיום התורה, בבניין הארץ ובקיבוץ גלויות, לדבוק בצדקת הדרך ולהאמין ש"אף על פי שיתמהמה, עם כל זה, אחכה לו בכל יום שיבוא".

עשרת הדיברות באספקלריית הדורות ובראי המשפט הישראלי

/ אליקים רובינשטיין*

(לפרסום מאמר זה חברו יחד מכללת הרצוג, משרד המשפטים ומכללת שערי משפט)

עשרת הדיברות - הבאים בתורה פעמיים, בפרשת (שמות כ, א-יד) ובפרשת ואתחנן (דברים ה, ו-יח) - הטביעו את חותמם בעולם היהדות ובתולדות העם היהודי והתרבות האנושית.

מרכזיותם של עשרת הדיברות בתודעה ההיסטורית באה לידי ביטוי בתיאור מעמד הר סיני במקרא: "והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש, ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל העם מאד" (שמות יט, יח), וגם: "השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי" (דברים ד, לג); "כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי" (שם ה, כב). לדעת חוקר המקרא, פרופ' יחזקאל קויפמן: "החידוש שבחוקת סיני לא היה בתכנה. משפטיה היו ברובם עתיקים ומקובלים. החידוש היה בעצם המתן. בפעם הראשונה ניתן המוסר כגילוי נבואי, כביטוי לרצונו המוסרי של האל. לא תורת חכמים ולא פקודת מושלים כמו בעולם האלילי, אלא דבר נביא-שליח לשבטי מאמינים"[1]. ומסופר על בעל "שאגת אריה", מגדולי התורה במאה הי"ח, שנתמנה בזקנתו לרב בעיר מץ. בהיכנסו לכהונתו, נאמר לו שלפי מסורת הקהילה, כל רב יכול לתקן תקנה בתקנות הקהל, אך הוא ביקש לתהות תחילה על קנקנה של הקהילה. כעבור זמן ביקש להוסיף את עשרת הדיברות לתקנות הקהל, באמרו: ראיתי שבקהילתנו מקפידים מאוד על תקנות הקהל, ואפשר שאם נצרף אליהן את עשרת הדיברות, יקיימו גם אותם באותה מידה של הקפדה.

והרי שתי דוגמאות מן העת האחרונה לאזכור עשרת הדיברות בהקשרים לא-ישראליים.

הנסיך הירדני חסן, במאמר שכתב בעיתון "ג'ורדן טיימס", אומר על מות חפים מפשע בהתקפות טרור: "היכן עשרת הדיברות שניתנו למשה? היכן קריאתו של ישו 'אהוב את אויבך'? היכן האיסור הקוראני של הריגת חפים מפשע"?".

עשרת הדיברות, בתרגומם לאנגלית בגרסת המלך ג'יימס שעל קיר בית משפט במדינת פנסילבניה, הם כיום נשוא התדיינות משפטית בשאלה אם הדבר נוגד את הפרדת הדת והמדינה שבחוקת ארה"ב[2].

מקומם של עשרת הדיברות בתולדות התרבות היהודית והאנושית הוא נצחי בלשון ובתודעה כאחת. ומאחר שנכתב עליהם הרבה, נעיין כאן רק במעט מן המעט על מקומם ביהדות ובמשפט הישראלי.

מעמד הר סיני הלהיב את הדמיון. הרכבם המיוחד של עשרת הדיברות פתח פתח לפרשנות נרחבת[3], תוך ראייתם כמשקפים את עיקרי המוסר היהודי[4] ואת האידיאל החינוכי - ההידבקות במידות הקדוש ברוך הוא. הם נתפסים כמדברים אל האומה ואל היחיד וכמורה דרך לאדם מישראל.

המשנה[5] המתארת את סדר הקרבתו של קרבן התמיד במקדש יום יום מונה את "עשרת הדברים" בין הטכסטים שאמרו הכוהנים לפני קריאת שמע. ואומר פרשן המשנה ר' עובדיה מברטנורא: "לפי שהן עיקר התורה. והדין היה שיהיו קורין אותן בכל יום אף בגבולין (=בכל מקום ולא רק במקדש), אלא שביטלום מפני תרעומת המינים (= הרגזה בידי כופרים) שהיו אומרים: אלו לבדם ניתנו בסיני, ולא שאר התורה[6]. וכבר ביאר רש"י[7] את המושג "תרעומת המינים", ואמר: "שלא יאמרו (המינים) לעמי הארץ אין שאר תורה אמת. ותדעו (= והראיה) שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני".

שלום אלבק[8] עומד על ייחודם של עשרת הדיברות לעומת החוקים המקובלים: "בנוהג שבעולם, חוקים ומשפטים, שעל הציבור לנהוג לפיהם, ניתנים לשליט ולמושל עליהם, כדי שיודיע ויכוף אותם על הציבור... ואילו עשרת הדיברות ניתנו לכל יחיד ויחיד בישראל, בלא מתווכים... ובלשונו של הדרשן (מדרש לקח טוב): 'למה נאמר עשרת הדברות בלשון יחיד, לומר לך שצריך כל אחד ואחד מישראל לומר, בשבילי ניתנו עשרת הדברות ואני חייב לקיימן, ולא שיאמר, דייה לתורה שתתקיים על ידי אחרים'".

עשרת הדיברות בדיון על החוקה עם קום המדינה

יש קסם "חוקתי" בעשרת הדיברות הנובע מעצם היותם טכסט מתוחם, מן המעמד המיוחד ועז הרושם של קבלתם, כמתואר בתורה[9], ומן המסרים החדים שבהם, המיוחדים בקיצורם ובבהירותם: משולב בהם האוניברסלי עם הלאומי והאינדיבידואלי, והם מדברים לכל אדם בכל תקופה, בוודאי לאדם מישראל. אך

שאלה היא: האם הם חוקה? בשנת תש"י (1950) דנה הכנסת בנושא החוקה, ובעניין זה עצמו ניטש ויכוח מרתק בין פרופ' בן ציון דינבורג (דינור), ח"כ מסיעת מפא"י, היסטוריון נודע של עם ישראל, ולימים שר החינוך והתרבות, ובין ראש הממשלה דוד בן גוריון.

דינבורג תמך ברעיון חקיקת חוקה. לדעתו זו דרך החקיקה הראויה; תחילה יש לחוקק את עקרונות השיטה ורק לאחר מכן את החוקים המיוחדים, כפי שנהגה התורה כשהקדימה את עשרת הדברות לפרשת משפטים: "כל הבנין של 'ואלה המשפטים' בנוי לפי העקרונות של עשרת הדברות"[10].

ראש הממשלה, דוד בן-גוריון, שהסתייג מן החוקה, דוחה את הראיה שהביא דינבורג מעשרת הדברות: "תמהני למה מתחיל דינבורג מפרק י"ט, שבו מסופר כבר על החודש השלישי לצאת ישראל ממצרים. מתן החוקים החל זמן רב לפני כך (כגון קרבן פסח, וארגון מערכת המשפט, ועוד)". בהמשך הוא מוסיף טיעון בעייתי לפיו מה שהתורה מכנה "עשרת הדברים" אינו זהה למה שאנו מכנים "עשרת הדברות", שבפרשת יתרו: "התורה מזכירה בפירוש "עשרת הדברים" לא בפרק כ', שאותו ציטט דינבורג, אלא בפרק ל"ד, הרבה פרקים לאחר "ואלה המשפטים", ותוכן 'עשרת הדברים' ההם שונה לגמרי מתכנו של פרק כ'... וקשה לבנות הצורך בחוקה על ראיה מפוקפקת זו של החבר דינבורג. בתורה ובנ"ך אין בכל אופן שום הבחנה בין חוקה ובין חוק". והוא חותם את דבריו: "בויכוח חשוב זה על החוקה שמעתי... הרבה קולות וברקים, אבל... עלי להגיד שלא שמעתי קול אלהים מדבר מתוך האש"[11].

בוויכוח העכשווי על מעמדם החוקתי של חוקי היסוד מסתייג השופט חשין ממעמד זה, בין השאר בשל אופן חקיקתם: "הנה כך נתחייב עם ישראל בחוקתו הראשונה. בתחילה חויב העם להיטהר לקראת קבלת החוקה... שלושה ימים... ממתין העם לקבלת החוקה, וביום השלישי מתחיל הטכס נורא ההוד... קולות וברקים וענן-כבד, וקול שופר חזק מאוד... ואחרי כל אלה בא דבר החוקה... הנה הוא מעמד הר סיני, מעמד נורא הוד של קבלת התורה... אין ספק מי הוא נותן החוקה, אין ספק בסמכותו... אין ספק כי חוקה היא הניתנת"[12].

ברי שאין חוק המדינה נדרש לעניינים התאולוגיים שבשלושת הדיברות הראשונים: "אנכי ה'...; לא יהיה לך אלהים אחרים על פני; לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא". אלה מסורים לאמונתו של אדם. הכרזת העצמאות מדברת על "בטחון בצור ישראל", כפשרה בין כלל חותמי ההכרזה המאפשרת לכל אחד לפרש את "צור ישראל" כרצונו[13].

הדיבר הרביעי, "זכור", עניינו יום המנוחה השבועי, השבת. ויש שתי גרסאות לטעם דיבר זה. בפרשתנו: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי, על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו" (שמות כ, יא); ובדברים: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלהיך משם" (דברים ה, טו). כלומר: מנוחה מזה, כביטוי דתי לאמונה בבריאת העולם ודבקות במידותיו של הבורא, ומנוחה מזה, כערך סוציאלי בחינת זיכרון ליציאה מעבדות מצרים.

חוק שעות עבודה ומנוחה, התשי"א - 1591, הבסיס המשפטי למנוחת השבת במדינת ישראל, נתפרש בפסיקה במשמע סוציאלי ודתי כאחד: "בקביעת העקרון של יום מנוחה שבועי והועדתו בשבת, חתר המחוקק להגשים שתי מטרות משולבות: ראשית, מטרה חברתית, לפיה ראוי ליעד יום מנוחה שבועי לכל אדם... שנית, הועדת יום המנוחה בשבת נעשתה על רקע ציווי ההלכה ומסורת ישראל"[14].

בשאלת שמירת השבת בכביש בר-אילן בירושלים, כתב הנשיא אהרן ברק: "אכן, שמירת השבת היא ערך מרכזי ביהדות. השבת היא הדיבר הרביעי בעשרת הדברות. היא מהווה תרומה ישראלית מקורית וחשובה לתרבות העולם. היא מהווה אבן יסוד במסורת היהודית. היא סמל המבטא באופן מובהק את דברה של היהדות ואת צביונו של עם ישראל. טול מהיהדות את השבת ונטלת ממנה את נשמתה"[15].

הדיבר החמישי, "כבד את אביך ואת אמך", הוא מקדמת דנא חלק מסדרי עולם מתוקן. בית המשפט העליון נדרש למצווה זו ולגדריה בפרשה העגומה של הגר נ' הגר[16], כשנחלקו הורי המת ואלמנתו בעניין מצבתו. ואלה דברי השופט אלון כשקבע שיש להוסיף את שם ההורים למצבת בנם: "הקשר בין ילד להוריו ומצוות כיבוד הורים יסוד מוסד ועקרון מקודש הם במורשת ישראל מקדמת דנא, ובכל חברה אנושית בת תרבות; והוא הדיבר החמישי שבעשרת הדברות. וכל כך למה, על שום ש'שלושה שותפין הן באדם: הקדוש ברוך הוא, ואביו ואמו' (בבלי קידושין ל ע"ב)".

בדין הישראלי - בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות התשכ"ב - 1962, בדיני מזונות ובדיני הירושה, וגם בדיני העונשין - ניתן משקל למצווה זו. בסעיף 16 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות נקבע: "הקטין חייב תוך כיבוד אב ואם, לציית להוריו בכל עניין הנתון לאפוטרופסותם", שנקבעה בסעיפים 15-14 לחוק. כמו כן נקבעה חובת הילדים לזון את הוריהם: "אדם חייב במזונות בני משפחתו... הוריו והורי בן זוגו, הורי הוריו שלו ושל בן זוגו"[17].

על הדיבר השישי, "לא תרצח", נאמר בספר "החינוך": "שורש מצוה זו ידוע ונגלה לכל רואי השמש". ואכן, הנוטל נשמתו של אדם כפוגע בצלם אלהים, שנאמר: "שפך דם האדם באדם דמו ישפך, כי בצלם אלהים עשה את האדם" (בראשית ט, ו), ואמרו חכמינו ז"ל: "חביב אדם שנברא בצלם" (אבות ג, יד). ועוד אמרו: "כיצד ניתנו עשרת הדברות? חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה. כתוב אנכי ה' אלהיך וכנגדו לא תרצח, מגיד הכתוב שכל מי ששופך דם מעלה עליו הכתוב כאילו ממעט בדמות המלך"[18].

פשיטה שעבירת הרצח (סעיף 300 לחוק העונשין) היא מן החמורות שבספר החוקים. באשר לענישה, מדינת ישראל הסירה את עונש המוות מספר החוקים שלה, למעט במקרים הנדירים של עשית דין בנאצים ובעוזריהם ובגידה. בדיון על ביטול עונש המוות, אמר ח"כ מסיעת מפא"י, יצחק בן-צבי, לימים נשיא המדינה: "אני יודע את ה'לא תרצח' שבתורה. 'לא תרצח' הוא כלל גדול, כלל אנושי מהמדרגה הגבוהה ביותר... אולם אין לפרשו כביטול עונש מוות. יש עוד כלל אנושי, 'שפך דם האדם באדם, דמו ישפך'"[19]. כנגדו טענה חברת סיעתו, הגב' חסיה דרורית: "'לא תרצח' הוא הלאו העליון, הבא לשמור על חיי אדם שנברא בצלם... עונש המוות הוא זר לרוח היהדות, ונפש כל יהודי סולדת ממנו... גם בימים קדומים, בזמן הסנהדרין, היה ענין הוצאת פסק דין מוות קשה..."[20].

בפועל, הופעל עונש זה פעמיים בתקופת המדינה. בפעם הראשונה היה זה אחר משפט השדה השגוי שנעשה למאיר טוביאנסקי בעיצומה של מלחמת הקוממיות. לימים, לאחר מאבקה של אלמנתו, התנצל ראש הממשלה דוד בן-גוריון בפני המשפחה מעל בימת הכנסת. וזכור שירו המרטיט של נתן אלתרמן, "אלמנת הבוגד"[21] האומר: "מהו עוז מדינות? לעמוד לבלי סגת בשער - אך לרעוד ולכרוע מול יד-אין-אונים של אשה אלמנה ונערה!". ולהבדיל, לאחר קום המדינה, הוצא להורג ארכי-הפושע הנאצי אדולף אייכמן.

וכתב השופט יעקב קדמי באחת הפרשיות: "לא בכדי הוצב הדבור

'לא תרצח' בראש הדברות המבטאות את הכללים הבסיסיים של חיים בחברה מתוקנת; שאין לך מעשה נורא הימנו... כך הם פני הדברים בנטילת חיי כל אדם באשר הוא אדם; אך נוראה שבעתיים היא נטילת חיי אב או אם, מקור החיים של הממית... הדיבור 'כבד את אביך ואת אמך' הקדים את 'לא תרצח' המתת אב ואם מהווה פגיעה בוטה בשני העיקרים כאחד"[22].

ונזכיר שלפי סעיף 300(א)(1) לחוק העונשין, גרימת מוות להורים או לסבים במזיד, במעשה או במחדל אסורים שונה מגרימת מוות של אדם בכוונה תחילה (ס"ק(2)), והכוונה הנדרשת בגרימת מוות זו היא בדרגה פחותה מזו של רצח בכוונה תחילה, אף כי שתיהן בגדר עברות רצח.

הדיבר השביעי, "לא תנאף", אינו חלק של החוק הפלילי בימינו, אך יש לו נפקות בבתי הדין הרבניים כשהם דנים בענייני גירושין, שכן הניאוף הוא עילת גירושין ובעקבותיו נאסרת האישה לבעלה ולבועלה. נפקות נוספת היא שהנולד מן הניאוף מוגדר כממזר. אכן, במיוחד בחברה שיש בה חלקים הדוגלים במתירנות, מתעוררות שאלות לא פשוטות בעניין זה. שאלות כבדות ביותר הקשורות בממזרות של ילדים שנולדו מיחסים האסורים הלכתית עולות לעתים קרובות על שולחני כיועץ משפטי לממשלה. בגלל הנפקות המיוחדת בענין הממזרות והאיסור לבוא בקהל, יש מאמץ גדול בהלכה ומצד בתי הדין הרבניים להימנע מלהכריז על ממזרות. אנו, בייעוץ המשפטי ובפרקליטות - הרואים את עצמנו בראש וראשונה באי כוחם של הילדים, שנאמר עליהם במשנה: "ר' שמעון בן מנסיא אומר: איזהו מעוות שאינו יכול להיתקן? זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר"[23] - משתדלים למנוע ככל האפשר הכרזה על ממזרות, כדי שלא לאמלל חלילה ילדים וילדות.

הדיבר השמיני, "לא תגנב", נתפרש בהלכה כמדבר בגנבת נפשות, חטיפת אדם, בהקבלה לחומרת הרציחה והניאוף שנזכרו לפניהן, בחינת דבר הלמד מעניינו. וכבר אמרה תורה: "וגנב איש ומכרו, ונמצא בידו מות יומת" (שמות כא, טז). ואמר הרמב"ם[24] "כל הגונב נפש אדם עובר בלא תעשה, שנאמר: 'לא תגנובו' (שמות כ, יג). פסוק זה, האמור בעשרת הדברים, הוא אזהרה לגונב נפשות, וכן המוכרו... ואין לוקין על שני לאוין אלו, מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין. ומיתתו בחנק". גם את האיסור על גנבת חפצים מייחס הרמב"ם לאיסור שבעשרת הדיברות: "כל הגונב ממון משווה פרוטה ולמעלה, עובר על לא תעשה. שנאמר: 'לא תגנובו'". כנגד זאת, במצוה רמ"ד בספר המצוות לרמב"ם, מיוחסת לגונב ממון עברת "לא תגנובו". התלמוד הבבלי[25] מייחס את עברת גנבת החפץ לפסוק: "לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו" (ויקרא יט, יא)[26].

החוק הישראלי (סעיפים 377-369 לחוק העונשין שעניינם פגיעה בחירות) כולל עברות של חטיפה, שדינן עשרים שנות מאסר ועברות אחרות של כפייה.

לעומת זאת, עברת הרכוש ה"רגילה" היא בגדר עוון (סעיף 384 לחוק העונשין). אף יש עברות של גנבה בידי עובד ציבור (סעיף 390 - עשר שנות מאסר), ובידי עובד (סעיף 391 - שבע שנות מאסר), והן בגדר פשע.

על איסור "לא תענה ברעך עד שקר" (בדברים: "עד שוא"), אומר הרמב"ם[27]: "וכל המעיד מפי אחרים, הרי זה עד שקר, ועובר בלא תעשה. שנאמר: לא תענה ברעך עד שקר" (שמות כ, יג). וכתב בעל "ספר החינוך": "כי השקר נמאס ונאלח לעיני כל משכיל, גם כי בעדות אמת העולם עומד... אם כן עדות שקר סימן לחורבן היישוב"[28].

בדין הישראלי, עדות שקר בהליך שיפוטי היא בגדר פשע, ודינה מאסר שבע שנים. ואם נעשה הדבר בעד טובת הנאה, דינה תשע שנים[29].

הדיבר העשירי הוא "לא תחמד". פרופ' אלכסנדר רופא[30] דן בשאלה אם החימוד טעון מעשה או די במחשבה בלבד, והוא מביא את דעת הרמב"ם בספר המצוות בדבר ההימנעות "מלשים מחשבתנו לחמוד מה שיש לאחינו ולהתאוות בו, שזה יהיה מבוא לעשות תחבולה לקנותו" (מצוה רסו), הכוללת איסור "על כל הסגת גבול ועל כל חדירה לרשות הזולת, שיש עמה גרימת נזק או פגיעה בזכות הבעלות"[31]. דבר זה מביאנו, בדין הנוהג, להסגת גבול ולכל פגיעה ברכוש הזולת שיש עמה נזק, ואף לפגיעה בפרטיות. בחוק הישראלי ניתן לזהות את הסגת הגבול (עברת עוון שבסעיף 447 לחוק העונשין) ועברות על חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א - 1981. לצדן מצויה העוולה האזרחית שנקבעה בסעיף 29 לפקודת הנזיקין (נוסח חדש), הסגת גבול במקרקעין[32].

על חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ועשרת הדיברות

חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו משקף גם חלק מציוויי עשרת הדיברות. כך, למשל, סעיף 2 לחוק היסוד קובע ש"אין פוגעים בחייו, בגופו או בכבודו של אדם באשר הוא אדם". "לא תרצח" ו"לא תגנב" במשמעו התלמודי - גנבת נפשות - באים בוודאי בגדר זה. סעיף 3 קובע שאסור לפגוע "בקנינו של אדם", וגנבת רכוש היא פגיעה בקניין. סעיף 5 קובע "אין נוטלים ואין מגבילים את חרותו של אדם במאסר, במעצר, בהסגרה או בכל דרך אחרת". אם נרצה, היציאה מעבדות מצרים (במצוות השבת), ו"לא תגנב" במשמעו התלמודי כלולים כאן. סעיף 7 קובע זכות כל אדם "לפרטיות ולצנעת חייו", וזהו אולי "לא תחמד". ועל כולם חופה כבוד האדם כערך, וגם כיבוד ההורים במשמע.

עשרת הדיברות מייצגים המשכיות היסטורית של מסרים שלא נס ליחם, והם משתקפים בדרכים מגוונות במשפט המדינה. כמושג דתי או תרבותי בפרשנות זאת או אחרת, הם מצויים במוחות ובלבבות.

*בעבר היועץ המשפטי לממשלה וכיום שופט בבית המשפט העליון

1. תולדות האמונה הישראלית, ד-ה, עמ' 69-68 (ההדגשות במקור).
2. התיק Free Thought Society for Greater Philadelphia v. Chester County מצוי בבית המשפט לערעורים (נודע לי עליו מפרופ' ברטון קין מאוניברסיטת טמפל בפילדלפיה, המייצג בתיק זה קבוצות ציבוריות).
3. ראה למשל בפירושו הדרשני של ר' אפרים זלמן מלונטשיץ (פראג, המאות הט"ז-הי"ז), "כלי יקר" לתורה, שמות כ, יב, המחלק את הדיברות לשתי קבוצות, בין אדם למקום ובין אדם לחברו, ומצוות כיבוד אב ואם מחברת ביניהן, שכן שלושה שותפים הם באדם, והמכבד אביו ואמו, אומר עליו הקדוש ברוך הוא: "כאילו דרתי ביניהם וכיבדוני".
4. ראה לדוגמה, ר' ישעיהו הורוביץ, השל"ה הקדוש (פולין, המאות הט"ז-הי"ז), בעל ספר שני לוחות הברית, הרואה את כל התורה וכל המצוות ככלולים בהם. /5. תמיד ה, א.
6. וראה גם: בבלי, ברכות יא ע"ב-יב ע"א; ירושלמי, ברכות, פרק א, הלכה ד. אבל ראה, שולחן ערוך, אורח חיים, סימן א, סעיף א, שבכל זאת ראוי לומר עשרת הדיברות בכל יום, אלא שהעיר הרמ"א, רק ביחיד ולא בציבור. /7. ברכות יב ע"א, ד"ה מפני תרעומת המינים.
8. ש' אלבק, "עשרת הדיברות ועיקרי האמונה", בתוך: עשרת הדברות בראי הדורות (בן-ציון סגל עורך), ירושלים תשמ"ו, עמ' 199, בעמ' 219.
9. דון יצחק אברבנאל, בפירושו לתורה, רואה במעמד הר סיני, על הקולות והברקים, הענן, העשן והשופר מעמד שנועד להשריש בעם את יסודי התורה, האמונה וההשגחה נגד הכופרים.
10. דברי הכנסת, כרך 4, עמ' 743-742. מובא בידי נ' רקובר, המשפט העברי בחקיקת הכנסת, א, תשמ"ט, עמ' 160.
11. דברי הכנסת, שם, עמ' 820; רקובר, שם, עמ' 173. וראה גם דברי ח"כ אליהו הכרמלי (מפא"י), דברי הכנסת, כרך 5, עמ' 1271; רקובר, שם, עמ' 178.
12. ע"א 6821/93 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל, פ"ד מ"ט(4) 221, 474.
13. ראה ז' שרף, שלושה ימים, תשי"ט.
14. בג"צ 5073/91 תיאטראות ישראל נ' עיריית נתניה, פ"ד מ"ז(3) 192, 207-206, מפי

הנשיא שמגר. וראה גם: אמנון רובינשטיין וב' מדינה, המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל (מהדורה חמישית), עמ' 215-213; אליקים רובינשטיין ונ' סולברג "דת ומדינה ישראל בשנת היובל - תמונת מצב מלשכת היועץ המשפטי לממשלה", בתוך: מנחה ליצחק, לכבוד השופט יצחק שילה, בעריכת א' ברק ומ' שאוה יחד עם ה' שטיין, תשנ"ט, עמ' 358-339.

15. בג"צ 5016/96 ליאור חורב נ' שר התחבורה, פ"ד נ"א(4) 1, 43. וראה גם השופט ניל הנדל בע"א 1177/99 (ב"ש) עזבון שמעוני נ' זילברשטיין, דינים מחוזי לב(8) 678.
16. ע"א 1482/92 פ"ד מז(2) 793.
17. חוק לתיקון דיני משפחה (מזונות) התשי"ט - 1959, סעיף 4. להבחנה בין מורא הורים לכיבודם וההבחנה בין אם לאב בעניין זה, ראה בבלי קידושין ל ע"ב-לא ע"א. וראה דברי השופטת צ' ברון, ת"א 22400/89 (ת"א) דרוק נ' זילברשטיין, דינים שלום ט"ו, 367: "כי התורה מצאה לנכון להדגיש את חשיבות מצות כיבוד אב ואם על-ידי הכללתה בעשרת הדברות".
18. מכילתא דרבי ישמעאל, יתרו, פרשה ח, ד"ה כיצד ניתנו (מצוטט אצל ש"י עגנון, אתם ראיתם, ספר ראשון, תשי"ח-תשי"ט, עמ' קסו).
19. דברי הכנסת, כרך 6, 2284; רקובר, שם, עמ' 520.
20. שם, עמ' 2297-2296; רקובר, שם, עמ' 526.
21. הטור השביעי, כרך א, עמ' 265. וראה גם ש' טכת, כתת יורים בבית ג'יז, 1992.
22. ע"פ 4419/95 חדד נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(2) 752, 767-766.
23. משנה, חגיגה א, ז.
24. ספר נזיקין, הלכות גנבה, פרק ט, הלכה א.
25. סנהדרין פו ע"א.
26. וראה גם דברי השופט י' אנגלרד בפסק הדין בש"פ 291/01 רביאי נ' מדינת ישראל, דינים עליון נ"ח 840, הנדרש בעניין סחר בבני אדם לחומרה שראו חז"ל בפשע של מכירת אדם. וראה גם אליקים רובינשטיין, "סחר בני-אדם לעיסוק בזנות - עד קצוי הבושה, עד שורשי החובה", קרית המשפט ב, עמ' 15. וראה: בדיבר אחד, קובץ לחג השבועות, בעריכת הרב ש' פירון, העוסק -לענין לא תגנוב - בסחר בבני אדם, ואומר שהוא "מערער את היסודות הקיומיים של העולם".
27. משנה תורה, ספר שופטים, הלכות עדות, פרק יז, הלכה א.
28. ספר החינוך, מצווה לז. וראה גם דברי השופט א' פרקש בבית משפט השלום בירושלים, ת"פ 1765/96 (י-ם) מדינת ישראל נ' רייצר, דינים שלום י"ג, 329. וראה י"א זליגמן, "למינוח של הליכים משפטיים באוצר המלים של העברית המקראית", בתוך: מחקרים בספרות המקרא, בעריכת א' הורביץ, ע' טוב ושי' יפת. לדבריו (עמ' 255-254), הדיבר נגד עדות שקר פירושו: "אסור להעלות האשמת-שווא בדויה נגד מישהו".
29. סעיף 237 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977. וראה גם פרופ' א' שוחטמן, סדר הדין, עמ' 277, לענין אזהרת העדים מעדות שקר במשפט העברי.
30. "הדיבר העשירי וחוקי 'ערך' בספר הדברים": בתוך: עשרת הדברות בראי הדורות, ירושלים תשמ"ו, עמ' 51-35.
31. שם, עמ' 51.
32. וראה הרב א' שיינפלד, נזיקין, סדרת חוק לישראל, בעריכת נ' רקובר, ירושלים תשנ"ב, עמ' 143.

פדיון הבן בזמנו או כיבוד אב

/ רה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בפרשתנו פרשת ואתחנן (דברים ה', ט"ז) כתוב: כבד את אביך ואת אמך. ובשו"ת "משנת יוסף" לגאון הגדול רבי יוסף ליברמן שליט"א (חלק י"ב סימן קי"ד), נשאלה שאלה מעניינת ע"י הג"ר יוסף חיים אוהב ציון שליט"א, בבן ארץ ישראל שנולד לו בן בכור, שזמן פדיון הבן יהיה בט"ז בניסן. ואביו הגר בחוץ לארץ קורא אותו שיבוא אליו לחג הפסח, ויקיים בו מצות "והגדת לבנך", ומצות כיבוד אב ואם, לשמחם בבואם אליו, ויעשה אצלם שמחת פדיון הבן. ברם, אם יעשה את פדיון הבן בארץ ישראל זה יהיה בזמנו בא' דחול המועד, ושם בחוץ לארץ לא יוכל לפדותו בזמנו, דהוא יו"ט שני, אלא יפדהו רק למחרת בי"ז בניסן, מה עדיף שיעשה ?

והשיב שם בעל ה"משנת יוסף": "בודאי יסע להוריו ויקיים שם בכל רגע שהוא אצלם מצות עשה דאורייתא ודעשרת הדברות כבד את אביך ואת אמך, ואינו מפקיע עצמו על ידי זה ממצות עשה דפדיון הבן בזמנו, כיון שבחוץ לארץ זמנו הוא יום אחרי כן, הרי זה זמנו, ואינו משהה המצוה, ואינו עובר על משו"כ בשו"ע (יו"ד שה, יא) שאחר שלושים יום יפדנו "מיד", שהרי מיד כשיכול הוא פודהו. – וגם כיבוד אב יקיים לפני כן, מיד בהגיע אל הוריו בערב פסח, ובליל פסח והגדת לבנך, שהיא מצות עשה על האב, וגם הבן מצווה לשמוע מאביו ולשאול שאלת הבן החכם מה החוקים והמשפטים וכו'. – ותתקיים מצות והגדת לבנך ברוב עם הדרת מלך, כדאשכחן בברכת המזון שכתב המג"א (או"ח סי' קפח סק"ב) שאם שנים מסיבין יחד ואחד מברך בקול להוציא את חבירו הרי זה בגדר ברוב עם הדרת מלך (עי' במחצהש"ק). והוי כהבדלה שאחד מבדיל ומוציא את כולם, מטעם ברוב עם (ברכות נג, ושו"ע רח"ץ, יד).

ונתבאר אצלנו בסו"ד בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' קעח) שהחיוב לפדותו מיד שיכול הוא מטעם שכתב בשו"ע (יו"ד סי' שה, יא) "שלא ישהה המצוה", וכן משמע מהרמב"ם (הל' ביכורים יא, ב) ומהחינוך (מ' שצב) שאינו כמילה שכתבו (מילה א, ב) שבכל יום שלא מל מבטל מצות עשה, וכ"כ החיי אדם (בנשמת אדם שבת א) והמשנ"ב (רמט סקי"ב) שאחר ל' יום כל שעתא רמיא חיובא, ולא כתבו שמבטל מ"ע [אלא שמשהה מלקיים]. – ואם כן בנידון דידן אינו משהה כלל כמו שנתבאר לעיל.

ואפילו לפי מה שכתב מהרש"ם בדעת תורה (או"ח סי' תקסח, ג) שדעת התניא רבתי (סי' צח) והלבוש (תקנא, יז) והרב בעל התניא שאם אינו פודהו בזמנו, מבטל בכל יום מצות עשה מן התורה. – בנידון דידן במקום שיהיה שם אצל אביו בחוץ לארץ, הרי יפדהו בזמנו.

ואם אביו יאמר לו בלשון ציווי, אל תפדהו בלעדי, אלא בא אלי לחוץ לארץ ופדהו אצלי, יש לדון אם יהא בכלל מצוה הבאה בעבירה כשיפדהו בארץ ישראל. – [ואיננו דנים כעת על היציאה מא"י לחו"ל, שכבר הארכנו בזה בסו"ד בכמה מקומות ואכמ"ל].

ואם יהיה שם בחוץ לארץ כהן מארץ ישראל, לא יפדהו אצלו בצנעה ביו"ט שני של גלויות, דבשבת ויו"ט אין פודין משום דהוי כמקח וממכר (ש"ך שה סקי"ב), וזה אסור לבן ארץ ישראל כשהוא בחוץ לארץ אפילו בצנעה, כמו מלאכה שכל מלאכה אסורה" (עי' תוס' ור"ן פסחים נב.). (עכ"ל)

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

שו"ת קיץ הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שאלת שולמית רוזנגרטן (ירושלים): האם מותר להתקלח בשבתות בעלות מזג אוויר חם ושרבי במים קרים? והאם מותר לשנות את טמפרטורת המזגן לקרה יותר כאשר המזגן דולק?

תשובה: מקלחת במים קרים: לספרדים - מותר. לאשכנזים - מותר רק אם יש צער.

שינוי טמפרטורת המזגן: על ידי ישראל-אסור. על ידי גוי מותר באופנים מסוימים עיין לקמן.

ביאור: כבר כתבתי בעבר את פסיקת השולחן ערוך בסימן שכ"ו סעיף א' המתירה רחצה במים קרים בשבת, אלא שהתפשט המנהג בקרב בני אשכנז שלא לרחוץ אף במים קרים בשבת.[א] אמנם בקהילות ספרד לא נתפשט מנהג זה ואין להם אלא פסיקת השולחן ערוך הנ"ל המתירה רחצה במים קרים בשבת.

ולכן לבני ספרד מותר להתקלח במים קרים בשבת, אמנם גם לבני אשכנז אם יש בדבר צער וסכל, כגון בשבתות בעלות מזג אוויר שרבי, אם אדם רגיש לכך ומצטער-יש להתיר **מקלחת** במים קרים.

טעמי ההיתר:

א) כתב בשו"ת אגרות משה[ב] דיש לומר דהמנהג הוא רק לא לרחוץ בתוך מים קרים, אבל רחצה בצורה של 'מקלחת' שהמים נשפכים על גופו-איננה בכלל המנהג[ג] ולכן הקלו למי שמצטער, להתקלח בשבת במים קרים.

ב) בהגהות לשולחן ערוך של רבי עקיבא איגר, כתב דלמצטער יש להקל אף רחצה במים חמים שהוחמו מערב שבת ולא צריך לחוש ל'גזרת מרחצאות' (באופן שאין חששות אחרות, ולכן אין בכך היתר למצטער להתקלח במים חמים משבת הבאים מהדוד החשמלי שהרי מבשל את המים הקרים הנכנסים לדוד, וכל דברי הרבי עקיבא איגר הם רק לעצם 'גזרת מרחצאות' שיש להתיר למצטער) וא"כ כל שכן רחצה במים קרים.

ג) עיין שו"ת רדב"ז חלק ב' סימן תרפ"ז דעולה מדבריו דבמקום צער אין צורך לחוש למנהג.[ד]

ואם ירצה להפיג צינתם של המים הקרים, אזי אם בערב שבת גוף החימום בדוד פעל, וממילא המים החמים נחשבים כ'תולדות האש' אין היתר לעשות כך, שיש בכך חששות של 'בישול', אך אם גוף החימום לא דלק בערב שבת, והמים הוחמו מכוח החמה, אזי הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים, האם מותר להשתמש במים הבאים מדוד שמש בשבת, שיש מתירים ויש אוסרים, ומכל מקום אף לשיטת המתירים, יזהר רק להפיג את צינת המים הקרים, ולא שיגיעו לידי דרגה של 'פושרים' משום שלפי הרבה פוסקים, מים פושרים הם כבר בכלל 'גזרת מרחצאות'[ה].

ובאשר לשינוי טמפרטורת המזגן: אי אפשר לשנות את טמפרטורת המזגן בשבת, משום חששות שונות כגון: שמגביר את צריכת החשמל, ופועל כמה פעולות חשמליות, ומשנה את הכתב בצג השלט והמזגן וכדומה, אמנם על ידי גוי יהיה מותר באופנים הבאים:

אם המזגן מקרר את הבית, והאדם רוצה שהמזגן יקרר יותר, אז מותר לרמוז לגוי ברמז שאינו ביטוי של ציווי להגביר את עוצמת המזגן.

אך אם המזגן אינו מצליח לקרר את הבית, אין היתר לרמוז לגוי כדלעיל, משום שסוף סוף נהנה ממלאכת הגוי שנעשתה בעבורו, ומבואר בשולחן ערוך סימן רע"ו סעיף א' שאסור ליהנות ממלאכה כזו[ו]. אמנם אם מצטער מאד מהחום וסובל הרבה, אז יש מהפוסקים שמתירים[ז] לצוות לגוי בפירוש להגביר את עוצמת המזגן, משום שכשם שהכול נחשבים חולים אצל הקור, כך הכול נחשבים חולים אצל החום, ומותר לצוות על גוי לעשות מלאכה דרבנן במקום חולי.

א - עיין שו"ת תרומת הדשן סימן רנ"ה ורנ"ו, ושו"ת מהרי"ל סימן קל"ט והובאו להלכה במג"א שכ"ו סק"ח, ובמ"ב שם ס"ק כ"א.
ב - או"ח חלק ד' סימן ע"ה אות א'.
ג - כי חלק מהחששות שהביאו למנהג הנ"ל, לא שייכים במקרה של 'מקלחת' עיי"ש בדבריו.
ד - ואף דדבריו לא מוחלטים להלכה, מכל מקום חזי לאיצטרופי.
ה - עיין לוית חן אות ע"ט, וממילא חלק מטעמי ההיתר לא שייכים.
ו - אך אם המזגן כן מקרר, אין הקרור הנוסף נחשב הנאה האסורה, כמבואר בסימן רע"ו סעיף ד', דזו רק תוספת הנאה עיין שם.
ז - שו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן כ"ג ועוד.

סיפור לשבת

חכם רבי יצחק אלפייה זי"ע

החכם שחזה בדיוק את הקמת המדינה ב־1948 בספרו הקונטרס היחיאלי, שיצא לאור ב־1928

הרב יצחק אלפייה (י"ח בשבט ה'תרל"ח - כ"ו באלול ה'תשט"ו, 1878־1955) היה רב ומקובל, יליד ארם צובא (חלאב). בילדותו עלה עם הוריו לארץ ישראל והתגורר בירושלים. למד בישיבת "בית א־ל" בירושלים, התפרסם כגאון בתורת הנגלה והנסתר ועם זאת ניכר בצניעותו ובענוותנותו. חכם יצחק אלפייה נולד לאמו ולאביו חכם יעקב חיים ישראל אלפייה, ביום י"ח שבט תרל"ח (1878) בארם צובא היא חלב שבסוריה. כבן חמש התייתם מאמו

המשך בעמוד הבא...

וגדל בבית זקנו, ממנו גם למד את מלאכת השחיטה, שהייתה לו מקור לפרנסתו. בעודנו נער עלה יחד עם משפחתו המורחבת לארץ ישראל ובירושלים עיר הקודש קבעו דירתם.

בשנת תרס"ז (1907) נתמנה לדיין בירושלים אך נשמתו חשקה בזיכוי הרבים, ולכן התפטר ממשרתו כדיין, ועסק רוב חייו בזיכוי הרבים לשם שמיים. הוא הקים את החברה 'אור חדש וצמח צדיק', ובה חברו תלמידי חכמים ופשוטי עם לעסוק בתורה. את מקום מושבם קבעו בבית הכנסת של בית החולים 'משגב לדך' שבירושלים העתיקה, שם גם שכנה ספרייתו של החכם חזקיהו מדיני.

חכם יצחק אלפייה הפיץ את רעיון תענית הדיבור והרבה לשבח תענית זו על פני תעניות צום. בספריו הדפיס סדר תענית דיבור וסגולת תהילים, אותם חילק פעמים רבות חינם ועודד חבורות רבות לערוך תענית זו בעיקר בימי השובבי"ם.

כל חייו התנהג בקדושה וסיגל לעצמו מנהגים מיוחדים, אחד מהם הוא פקידת קברי הצדיקים. בימי מלחמת העולם השנייה עת התקרבו הגרמנים לארץ ישראל, חלם חכם יצחק אלפייה על חכם יעקב אבוחצירא הקבור במצרים שקורא לו לבוא והשתטח על קברו. בברכת חבריו המקובלים מישיבת 'בית אל', יצא לדמנהור שבמצרים לשאת תפילה על קברו. לסוף הובסו הגרמנים, ונסוגו מאל עלמיין על סף קברו של הצדיק.

חכם יצחק אלפיה חיבר כמה חיבורים: 'קונטרס היחיאלי' העוסק בכבוד בית הכנסת,במנהגים והליכות לנפטר ומשפחתו ובמצוות חנוכת הבית. ספר 'אור חדש וצמח צדיק' ובו הוא מפרט את תענית הדיבור וסגולת התהילים 'שיח יצחק' - תפילות ודרשות ו'ריח יצחק' - מכתיבת אביו בענייני קבלה.

מדברי הרב בעניין 'גאולת ישראל': הוא בישר שבשנת תש"ח תתחיל להתגלות הארת קדושת שבת. "ראיתי מן ההכרח להודיע מתי יחונן ה' את שארית עם מרעיתו, ישראל אשר בחר לו לנחלתו ויקדש שמו ברבים, לעבדו שכם אחד, את רוח הטומאה יעביר מן הארץ, ותיגלה מלכותו יתברך, והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד..." ולהלן: "עוד ידוע הוא מה שאמרו חכמינו זיכרונם לברכה: ששת אלפים שנה הוא העולם והשביעי חרב, והם כנגד ששת ימים, שנבראו בהם העולם, ויום השביעי שבת הוא לה'. ולכן עלינו לחשוב ולדעת בכיוון השנים לראות באיזה שנה משנות בריאת העולם תהיה מכוונת לחול שעה חמישית, שממנה ואילך תתחיל להתגלות הארת קדושת השבת אשר על ידה מתבטלין כל הדינים. ...ובכן צא וחשוב: חמשת אלפי שנה שכבר עברו הם כנגד חמשת ימים של השבוע ושבע עשרה שעות מיום השישי. אם כן בהתחלת ניסן של שנת תרפ"ח יגמר השעה ארבע וחצי מיום השישי, וכשתוסיף עליה עוד חצי שעה שהיא עשרים שנה ועשרה חודשים, דהיינו בחודש שבט שנת התש"ח תתחיל קדושת השבת להתגלות". (קונטרס היחיאלי, בית השם, דף צ"ז ע"ב-דף צ"ח ע"א)

נוסיף גם הספור הידוע מאוד ואשר יהדות מצריים מכירה היטב. (בדקתי לאחרונה שוב עם מש' יוצאות מצרים ענטבי והיימן.) הנס שגרם למפולת הגרמנים במזרח התיכון ובעולם כולו. מופיע גם בספרו "אור חדש וצמח צדיק" של הרב יצחק אלפייה ע"ה:

בימי המלחמה העולמית השנייה, כאשר צבאות הגרמנים התקרבו לגבולות מצרים והגיעו אל "אל עלמין", נשקפה אז סכנה חמורה לכל המזרח התיכון ובפרט לישוב היהודי בארץ הקודש מפלישת הגרמנים. נקל לתאר כי הערבים וכל צוררי ישראל הרימו ראש והיו מאיימים: בעוד כך וכך ימים יעשו כליה בשונאיהם של ישראל. אז נערכו תפילות בקרב כל שכבות הציבור לאלוקי השמים לחוס על פליטת עמו ישראל. במצרים עצמה עברו הערבים והצוררים ימ"ש מאיומים, למעשי פרעות.

הארמנים ושאר העדות הנוצריות נכנסו בעיר "דמנהור" לגבול מצבת קבורת החכם הקדוש רבי יעקב אביחצירא זיע"א, הוציאו את ספר תורה המקודש מן ההיכל, ובעוונות הדור רמסוהו ושרפוהו. באותו ערב חלם רבינו יצחק אלפייה והנה בחלומו איש לבוש בגדי חכמים בא אליו ואמר לו: מדוע אתה נוהג לעשות לימודים על קברי הצדיקים ואלי אינך בא? ויאמר לו רבינו ומי אדוני כי אדעהו? ויענהו אני יעקב אביחצירא. והיכן קבור מר? ויאמר לו בדמנהור אשר במצרים,ועתה מהרה חושה אל תעמוד! כי בזה תלויה הצלת עם ישראל. מיד התעורר רבינו ומיהר לבית הכנסת "בית אל" בעיר העתיקה וסיפר את חלומו לחבריו המקובלים: הידעתם מי הוא הרב הצדיק הזה הבא אלי בחלומי? ויענוהו: הלא הוא הצדיק המפורסם בכל ערי המערב, מחבר הספרים הקדושים "פתוחי חותם", "יורו משפטיך ליעקב", ועוד... לאחר תפילת שחרית, הלך רבינו יצחק אלפייה עם שניים מידידיו הרבנים אל מושל המחוז כדי לקבל אישור נסיעה למצרים. עצרם השומר העומד בפתח ושאלם: לאן פניהם מועדות? ענו: אל המושל. היש לכם הזמנה או אישור לגשת אל המושל? ויאמרו "לא". ותיכף ומיד גירשום.אך רבינו לא זז ממקומו ועמד בעקשנות שהוא יראה פני המושל ויהי מה, עד שממשרדו של המושל ירד קצין גבוה וכשמעו בקשת הרב, חזר אל המושל ומסר לו את בקשתו של הרב. דקות ספורות עברו והקצין בא בהוראת המושל כי רבינו יעלה לבדו. המושל קיבל את הרב בכבוד רב ושמע בסבלנות את החלום ובקשת הרב, כי יינתן רשות למניין יהודים לנסוע למצרים כדי להשתטח על מצבת קבורת הרב רבי יעקב אביחצירא זצ"ל, ובזכותו הגרמנים יברחו מהחזית.

ענה המושל: כיום אף אזרח אינו יכול לעבור למצרים ורק רכבות חיילים נוסעות בכל יום למצרים ישר לקו החזית ולכן אין שום אפשרות לתת אישור מעבר. אך הוא הציע כי הרב לבדו יבוא לתחנת הרכבת ויעלה לקרון יחד עם החיילים. ואם לא ייתפס בדרך, הרי טוב ויוכל להגשים את חלומו.

כאשר חזר לחבריו הרבנים שחיכו לו בכיליון עיניים ובשמעם את דברי המושל, אמרו לרבינו: דחה אותך המושל בדברים בעלמא, כי איך תכנס לקרון מלא חיילים ולא ירגישו בך? ויש סכנת נפשות בדבר ולכן אל תעשה זאת: שב ואל תעשה עדיף.

אך לא איש כרבינו יחת ויפחד! כי ביודעו מעלת הצדיקים וזכותם, ידע נאמנה כי זכותם גדולה מרשיון מעבר ומחיילים ומשמרותם. ולכן, למחרת בבוקר לקח את טליתו ותפיליו ובא לתחנת הרכבת על מנת לעלות לקרון. בעודו עומד נגשו אליו שני קצינים ושאלו לשמו ומיד העלוהו לקרון הרכבת וישבו משני צדיו עד הגיעם למצרים לעיר קהיר. אז הביאוהו לשכונת היהודים ונעלמו. רבינו נכנס לבית המדרש "כתר תורה". תמהו החכמים הלומדים שם: היתכן שזה הרב יצחק אלפייה מירושלים? כיצד הגיע למצרים בימים הטרופים האלה? בשמעם את חלומו ואיך זכות הצדיק רבי

המשך בעמוד הבא...

יעקב אביחצירא עמדה לו להגיע בשלום עד קהיר, אספו מיד מצרכי מזון ועשרות רבות נסעו לעיר דמנהור למצבת קבורת הצדיק, להצלחת עם ישראל ולהצילם מידי האויבים והשונאים ובפרט הגרמנים. למדו פעמיים את סדר "תענית הדיבור", שבעת כורתי ברית, הקפת המצבה ושאר תיקונים לילה ויום בלי הפסק.

בלילה השלישי, יצא אחד מהלומדים לחוץ וראה והנה העיר כולה אורות וקול העם בתרועות שמחה. (בזמן המלחמה הייתה אפילה חמורה עקב העוצר). הוברר כי הגרמני ם ברחו מן החזית ויד האנגלים על העליונה. מיד קראו הלל ועשו שמחה גדולה ויהי הדבר לנס. וסיפר חכם יצחק אלפייה ע"ה, כי בשעת הלימוד ראה הארה גדולה בוקעת ממצבת קבורת חכם רבי יעקב אביחצירא וכעין עמוד אש יצא מקברו.

*מתוך שבועון "קול ישורון", בית כנסת ישורון / רעננה / עורך ר' שמואל כהן. חלק מהחומר נלקח מהאתר "החכם היומי"

שביבים / שאול שיף

חתונה ביום ראשון שלאחר שבת נחמו

הכול כינו אותו 'שמשון המתמיד'. הוא למד אצל רבי משה מקיצס, שהתגורר במז'יבוז', עירו של הבעל-שם-טוב. רבי משה הקדיש את כל עיתותיו ללימוד התורה, ולכן לא טרח מעולם לבקר בבית-מדרשו של הבעש"ט. חס היה על ביטולה של תורה.

יום אחד הקשה שמשון קושיה עצומה בגמרא. שבועיים נטרד רבי משה בקושיה ולא הצליח לתרצה. כעבור שבועיים, בליל שבת-קודש, ראה בחלומו את הבעש"ט לומד בגמרא המדוברת, ובלימודו פותר את הקושיה.

הוא התעורר נרעש כולו ורצה להבטיח שיזכור את התירוץ. ליל שבת עכשיו, אסור לכתוב או להדליק נר. הוא התלבש, יצא והגמרא בידו לרחוב ועיין בה לאור הירח. שוב ושוב שינן את התירוץ, ולא פסק מלהתפעל מעומק ההסבר.

באותה שבת חש משיכה עזה ללכת לבית-מדרשו של הבעש"ט. בשעת המנחה כבר לא היה יכול להתאפק. הוא נכנס פנימה ועמד בפינה. עברו כמה רגעים, והנה הבעש"ט מזכיר את דברי הגמרא המוקשים ומתרצם להפליא, בדיוק כפי שתירץ לו בחלומו!

בקושי הצליח רבי משה לעמוד על רגליו, ואז שמע את הבעש"ט מוסיף ואומר, כי לעיתים מה שנראה בעינינו ביטול תורה הוא המביא באמת לידי קיום התורה... רבי משה הבין שהדברים מכוונים אליו. מיד בצאת השבת ניגש אל הבעש"ט והביע את רצונו להימנות עם חסידיו.

יום אחד בא אל הבעש"ט יהודי אמיד מהעיר קמיניץ, ר' אהרון שמו. הוא בא לבקש חתן בן-תורה לבתו. שלחו הבעש"ט אל רבי משה מקיצס, ורבי משה בחר בעבורו את שמשון המתמיד. שמשון הסכים לשידוך בתנאי אחד: שיוכל לשבת על התורה כל ימיו.

בהגיע מועד החתונה נסע שמשון עם רבו לקמיניץ, והחתונה נערכה ברוב ששון ושמחה. אחרי החתונה ישב החתן כל היום בבית-המדרש ועסק בתורה. כך עברה השנה הראשונה, לשמחת כל הצדדים.

יום אחד החלו חברותיה של האישה הצעירה להקניטה. הן סיפרו על הרווחים הגדולים שצברו בעליהן במסחרים, בעוד בעלה יושב בבית-המדרש. החלה האישה ללחוץ על בעלה לצאת לעולם המסחר. היא רתמה למשימה גם את אביה ועוד בני משפחה.

החתן ניסה להסביר כי התורה היא הסחורה הטובה ביותר, וכי רק בתנאי זה הסכים לשידוך, אך הללו המשיכו בהפצרותיהם, עד שנאלץ החתן להיכנע.

חותנו מסר לו סחורה, עם מרכבה ומשרתים שילוותו, ושלחו ליריד הגדול בבלטה. כאשר הגיע לבלטה מכר את הסחורה, ומהרווח הוציא סכום נכבד ומסרו למשרתים, בעבור אשתו. הוא אמר שברצונו לנסוע לבדו לאודסה, כדי לקנות סחורה. כששבו המשרתים והכסף בידם, שמחו החותן והאישה הצעירה. הנה, החתן נדבק בחוש המסחר ויצא לעסקים.

עברו שבועות וחודשים, ואין כל ידיעה מהחתן. עברה שנה, והחותן שיגר שניים ממשרתיו למצוא את החתן באשר הוא. הוא מסר בידם מכתב בעבור רב העיר שבה יימצא החתן, בבקשה לקבל מהחתן גט בעבור האישה העגונה. שני המשרתים עברו מעיר לעיר, חיפשו בבתי-המדרשות ולא מצאוהו. הם הגיעו למסקנה כי כנראה מת או נרצח, וכל מאמציהם לריק. ר' אהרון הבטיח להם שכר נכבד אם יביאו את הגט. החליטו אפוא להוציא במרמה גט חתום כביכול מאת החתן שמשון. אמרו ועשו. אחד המשרתים בא לעיר רשקוב והזדהה בשם שמשון. כעבור זמן בא לעיר חברו והחל לשאול אם יש בעיר אברך זר ושמו שמשון, שעיגן את אשתו. מיד הביאו את 'שמשון' אל רב העיר, ושם 'הודה' שהוא אכן החתן הנמלט. הרב דרש ממנו לכתוב גט לאשתו העגונה, והוא נענה. ה'שליח' מיהר לצאת מהעיר, וכעבור זמן יצא ממנה גם 'שמשון'. השניים חברו זה לזה ושבו לקמיניץ. הגט נמסר לאישה והשניים קיבלו שכר הגון מאת ר' אהרון. עבר זמן והאישה השתדכה עם סוחר, והחתונה נקבעה לעוד שלושה חודשים, ביום הראשון שלאחר שבת נחמו. במוצאי שבת נחמו ביקש הבעש"ט מרבי משה מקיצס להתלוות אליו לנסיעה. הם עלו אל העגלה והסוסים פתחו בדהרה וגמאו מרחקים. עם שחר עצרה העגלה ליד בית מזיגה. שם, בחצר הבית, נראה האברך ר' שמשון יושב ומרביץ תורה בשני נערים. ר' שמשון סיפר, כי מאחר שלא היה יכול לשאת את הלחצים לעסוק במסחר, החליט לעזוב את אשתו ולהימלט למקום שבו לא יטרידוהו. הוא מצא לו פרנסה מהלימוד עם שני הנערים האלה, וכך היה יכול להגות בתורה באין מפריע. "האם אתה יודע כי אשתך עומדת להינשא מחר לאדם אחר, על סמך גט מזוייף?", שאל הבעש"ט. ר' שמשון נחרד. "בוא עמי מיד ובעזרת ה' נמנע את המעשה הנורא", הורה לו הבעש"ט. עלה ר' שמשון לעגלה והם יצאו מיד לקמיניץ.

שם הורה הבעש"ט לקרוא לרב העיר ולמשרתים שהביאו את הגט. בבואם, החל הבעש"ט לחוקרם, וכעבור שעה קלה הודו כי זייפו את הגט. או-אז הציג הבעש"ט את הבעל האובד - ותיהום כל העיר. את סעודת החתונה הציע הבעש"ט לתת לעניי העיר, ולר' שמשון ואשתו המליץ לחזור לחיי השלווה שהיו במעונם. "לקחתם אותו לחתן בתנאי שיעסוק בתורה", אמר הבעש"ט לר' אהרון. "שמרו על התנאי ותרוו רוב נחת מהזוג הצעיר".

נחמו את השבת

כשהשבת תפסיק מלזעוק על חילולה, אז תבוא כמו כן רפואה לאלו המקבלים עליה לשמרה.

כשהיו באים לפני ה"חפץ חיים" זצ"ל לבקש ברכתו לרפואה שלמה, היה אומר: יש לכם לבדוק את עצמכם מה עם השבת שלכם, שכן אדם שהשבת שלו שלימה איתו לא צריך שיארע לו מקרה רע.

ועוד היה אומר ה"חפץ חיים", כשהיו באים אליו אנשים בצרתם לבקש ברכתו: וכי הברכות נמצאות באמתחתי?! הלא השבת היא מקור הברכה! ולכך אם תקבלו עליכם להיזהר בכבודה כהלכתה, רק אז אהיה מועיל גם אני בברכתי, אולם אם לא תסתדרו עם השבת - מה יועילו ברכותיי אחר שצרור הברכות מונח אצל השבת?!

ואכן, סיפורים רבים מאותם שבאו לבקש ברכה מה"חפץ חיים" אישרו שנתן ברכתו רק בתנאי שיזהר המתברך בשמירת שבת ביותר, וכשנתקיים התנאי נתקיימה ברכתו. וגם לאלו שטענו לו: רבי, והלא שומרים שבת אנחנו! - השיב ה"חפץ חיים": קבלו עליכם להקדים את כניסת השבת מבעוד היום גדול ותיוושעו, ובכך ראו רבים ישועות ונפלאות.

שתי דרכים לתיקון הנפש

כתב האריזיל בשער המצוות פרשת כי תצא, חידוש נפלא במצות השבת אבידה. כי הנה נודע שכשהנשמה חוזרת למעלה הן אם זכתה לתקן מעשיה והן אם לאו, יש סוד תיקון הנפש ע"י גלגול, וכתב על זה ספר שלם, שער הגלגולים. לפני דורו של האריזיל לא היה הדבר מבואר ומבורר כ"כ. האריזיל העמיד את תורת הגלגול על מכונו. והנה נודע שהגלגול הוא צער נורא לנפש האדם, לעבור עוד פעם צער לידה וכל עמל האדם וייסוריו כל ימי חייו, ולעבור עוד פעם צער המיתה וכו'. אך יש דבר אחד שהוא דומה לגלגול בלא צער. כשעולה הנשמה למעלה ולא השלימה מעשיה כראוי, הן במצוה מן המצוות שלא קיים בשלמות, והן מה שקלקל ועבר ופגם מעשיו. במקום לשלוח אותו לגלגול, שולחים אותו ליעיבורי. עניין העיבור הוא שכשיש איש אחד שבא לקיים מצווה מן המצוות, כגון מצות קידוש השם שנדב ואביהוא היו צריכים להשלים מצווה זאת, ונתעברו בפינחס בשעה שקינא קנאת ה' צבאות במעשה דסוף פי בלק, ודבר זה נוהג לנצח. וכי האריזיל שיש כמה תיקוני הנפש שבדרך כלל פוסקים עליו שלא יתגלגל אלא יתעבר, למשל במצות פדיון הבן שאם לא זכה אדם לקיים מצווה זאת, כגון שילדה אשתו בת תחילה, או שהם משבט לוי. או שלא אינה ה' לידו מצות שילוח הקן, אזי אינו נענש בעוון גלגול, אלא בא בעיבור, כשיש איש כשר שבא לקיים מצווה זאת בשלמות, באים כל אלו הנשמות שלא זכו לקיימה ומתעברים בו ומצטרפים עמו בקיום מצווה זאת. וזה היהודי מקבל סיוע בעבודת ה' מאלו הנשמות שממשיכים ללוותו בתקופה אחי"כ רק לטוב ולא לרע, בשעה שייפול לדבר רע, כולם נעלמים ממנו. וזהו טובה גדולה לנפש האדם, הרבה יותר טוב מהגלגול, כי גלגול היא סכנה גדולה שמא יקלקל ביותר בגלגול השני, כמו רבים שנפלו כך, משא"כ עיבור הוא רק לטובה ולא לרעה. כי לא רק נתעבר בו רק עד לאחר מצות פדיון הבן, אלא נשארים עמו עוד ועוד זמן, ועי"ז זוכים להשתתף במצות הנחת תפילין וציצית וצדקה ותפילה ולימוד התורה לשמה וכו', שהיא תועלת גדולה לנשמה המעוברת. והחידוש כאן בשער המצוות הוא שאפי' על קלקול ופגם יכולים לתקן ע"י עיבור, שדבר זה אינו מבואר בשאר מקומות, והוא חידוש שאם נכשל באיזה ניסיון, אזי כשיש איש כשר שגם מתנסה באותו ניסיון וזוכה לעמוד בתוקף ועוז נגד יצרו, אזי מתעברת בו אותה הנשמה שלא זכה להתגבר על יצרו, ועי"ז מתקן את מעשיו. (וראה שם הקשר למצוות השבת אבידה.)

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות
והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il